

Bálint László őrnagy:

RULES OF ENGAGEMENT – KERETEK ÉS LEHETŐSÉGEK A PARANCSNOK SZEMSZÖGÉBŐL

DOI: 10.35926/HSZ.2025.3.2

ÖSSZEFOGLALÓ: A katonai műveletek mindenkor valamilyen szabályozott keretek között valósulnak meg. Ezek lehetnek nemzetközi egyezmények, jogszabályok, vagy csak egy adott – mindeztől független – hadúr által önkényesen meghatározott szabályok. Jelen tanulmány célja az irányadó nemzetközi jogi keretek között mozgó, nemzeti katonai erők alkalmazása szabályozási formájának szakmai vizsgálata. Terminológiai pontosítást követően bemutat két szabályozási mintát, amelyek az erők alkalmazásának szabályai (Rules of Engagement – ROE) kidolgozásához szolgálhatnak alapul, továbbá vizsgálja a katonai parancsnokok lehetőségeit, hogy a számukra meghatározott keretek között hogyan tudják a részükre kitzűzött küldetést teljesíteni, illetve hogy milyen lehetőségeik vannak a keretek módosítására.

KULCSSZAVAK: erők alkalmazásának szabályai, Rules of Engagement, ROE, szabályok, keretek, művelet, parancsnok, erők alkalmazása

A SZERZŐRŐL:

Dr. Bálint László őrnagy, kiemelt főtiszt (Honvédelmi Minisztérium, Miniszteri Kabinet, Katonai Összekötő Osztály) (ORCID: 0000-0002-6140-2711; MTMT: 10087126)

RULES OF ENGAGEMENT

A katonai erők által végrehajtott feladatok keretei a társadalmakkal együtt fejlődtek és érték el azt a szabályozott környezetet, amelyben napjainkban kell, vagy legalábbis kellene működniük. A szabályozói környezet részletes bemutatásától eltekintve, a klasszikus hadijog¹ ismertetését mellőzve, jelen munka fókuszában az állami és azon belül a politikai és a katonai vezetés által megalkotott szabályozói környezet, az erők alkalmazásának szabályai, azok hatása a katonai vezetőre és a katonai vezető rendelkezésére álló lehetőségek állnak.

A mindennapi feladat-végrehajtások során a ROE kifejezés már teljesen meghonosodottnak tekinthető a magyar katonai kommunikációban, ugyanakkor fontos annak a lehető legteljesebb mértékben kifejező magyar fordítását, szakmai terminológiáját meghatározni, ezért egy terminológiai pontosítással és a fogalom leírásával kell kezdenünk a vizsgálatot.

Számos magyar nyelvű kifejezés kering, sokszor még egy dokumentumon belül is, mint például: művelet-végrehajtás szabályai, bevetés szabályai, harcbevetés szabályai, harcérintkezés szabályai, erő alkalmazásának szabályai. A hatályos honvédelmi törvény² a „katonai erő-alkalmazás szabályai” kifejezést alkalmazza a fegyverhasználati joggal meghatározott

¹ Genfi és hágai egyezmények, valamint azok kiegészítő dokumentumai (a továbbiakban: LOAC: Law of Armed Conflict).

² 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről (a továbbiakban: Hvt.).

feladatok ellátásának szabályzó anyagai között.³ Megvizsgálva ugyanakkor a ROE célját és tartalmát, valamint a később bemutatásra kerülő mintadokumentumok⁴ által szabályozni javasolt területeket, szükséges tisztázni: az „erő” nemcsak magát a fegyvert, a pusztítási képességet jelenti, hanem azt kiterjesztően kell értelmezni. A Magyar Honvédség ROE-val foglalkozó Hatályos Műveleti Eljárások dokumentuma az „erők alkalmazásának szabályai” terminológiát használja, ami sokkal pontosabb és kifejezőbb, mert mint később látható lesz, a ROE nemcsak a fegyverek alkalmazását és az erőt mint pusztító képességet szabályozza, hanem számos olyan területet is érint, amelyek a katonai alegységek által végrehajtott, ugyanakkor nem direkt behatás (erőalkalmazás, pusztítás) elérésére irányulnak.

A NATO-ban használatos rövidítéseket is magyarázó legfrissebb NATO Glossary Of Terms And Definitions⁵ kiadása alapján az Észak-atlanti Szerződés Szervezete értelmezésében a ROE: „*Iránymutatások a katonai erő részére – beleértve az egyéneket –, melyek meghatározzák a körülményeket, feltételeket, fokot és módot, amelyek szerint erő vagy provokatívnak tekinthető cselekmények alkalmazhatók.*”

A fogalommeghatározásból is jól látszik, hogy a ROE nemcsak a fegyverek alkalmazását szabályozza, hanem számos olyan cselekményt is, melyek „provokatívnak tekinthetők”. Ez már egy olyan körülmény, amely nem kellően alapos előkészítés esetén a katonai erők (alegységek, egységek, fegyverrendszerek, eszközök) alkalmazása során igen komoly és sok esetben szűkre szabott kereteket eredményezhet a művelet végrehajtásának vezetéséért felelős parancsnok részére. A honi szabályanyagban szereplő fogalommeghatározás tartalmában teljes mértékben megegyezik a NATO fentebb idézett meghatározásával. Ez a szabályanyag az irányadó a nemzetközi hadijogi és a nemzeti normákon belül,⁶ olyan további keretrendszer, amely nem elsősorban a humanitárius, emberi jogi elveket ismételi – azokat meghagyva a korábban említett nemzetközi normáknak –, hanem az adott állam vagy szövetségi rendszer legfelsőbb – politikai – vezetési szintjéről eredő iránymutatás.⁷

A politikai és a stratégiai dokumentumok, az adott katonai feladatra kapott mandátumok, iránymutatások meghatározzák a konfliktus lefolyásának, a harc megvívásának képét a végrehajtónak adott felhatalmazásokon és korlátozásokon keresztül.⁸ Rögzíteni szükséges, hogy a ROE megalkotása során nem lehet a rendelkezésre álló nemzetközi és nemzeti jogon túlterjeszkedni, ez az újabb szabályrendszer azokkal semmilyen módon nem lehet ellentétes. A felhatalmazás és korlátozás-klasszifikáció kiegészíthető hármas felosztással, hogy tartalmában pontosabban csoportosítsa a szabályokat, mégpedig: felhatalmazások, korlátozások, tilalmak.⁹

A ROE a hagyományos értelemben vett erő – a fegyver – használatán kívül számos más területet is lefed: a teljesség igénye nélkül ilyenek a csapatok elhelyezkedése, a konfliktusban részt vevő vagy a műveleti területen jelen lévő különböző személyek, csoportok irányába tanúsítandó magatartás, a provokatívnak tekinthető cselekmények, mint például aktív felderítőeszközök beüzemelése – ebből látható, hogy nem tehető egyenlőségjel a ROE és a fegyverhasználat szabályai közé.

³ Uo. 91. § (1).

⁴ MC 362/2; Mandsager 2009.

⁵ AAP 6, 2021.

⁶ LOAC.

⁷ Varga 2008, 49.

⁸ Uo. 46.

⁹ Kingsley 2021a.

MINTÁK ÉS SZABÁLYOZOTT TERÜLETEK

Egy tervezési folyamat során minden nemzet megalkotja a saját szabályrendszerét, ugyanakkor egy szövetségi rendszerben elengedhetetlen az egységesség, az áttekinthetőség, valamint az együttműködés gördülékenységének biztosítása érdekében egy központi, minden résztvevőnek irányt adó szabályozás. Ezt szolgálja a NATO esetében az MC 362/2 dokumentum.¹⁰ A hivatkozott NATO-mintadokumentumon kívül meg kell említeni a sanremói székhelyű Institution of International Humanitarian Law szervezet által kiadott Sanremo Handbook on Rules of Engagement kézikönyvet,¹¹ amely egy nyílt forrásból elérhető, a ROE témakörét átfogóan összefoglaló minta-szabálygyűjtemény. Mindkét dokumentum a strukturált, komplex ROE kidolgozását támogató szabályanyag-gyűjtemény, amely a ROE-t kidolgozó tervezőcsoportok támogatását szolgálja, a NATO esetében pedig szabályozza.

Mindkét mintadokumentum esetében elmondható, hogy egy jól átgondolt struktúra szerint, alapvetően témakörök, eszkalációs szintek szerint csoportosítva rendezik össze a javasolt szabályokat. Minden sorozatban¹² az első szabályhely a tiltásé. A további helyeken vagy valamilyen korlátozó (térbeli, időbeli, fokozatbeli, egyéb), vagy felhatalmazó szabályt jelenítenek meg.

A strukturált felépítés során mindkét dokumentumban – üres szabályhelyek megtartásával, továbbá a jelölések, számozások technikai módosításával (alátörésével) – hagytak helyet az egyedi feladatok esetében felmerülő különös szabályozási igények beillesztésére; továbbá a szabályok az adott szabályhelyhez tartozó, azon belüli kiegészítési lehetőségekkel tovább pontosíthatók.

Kiemelendő, hogy mivel jellemzően minden műveletre külön ROE készül, így az egyértelmű értelmezés érdekében a ROE mindig tartalmazza a szükséges fogalmi meghatározásokat, értelmező rendelkezéseket, elveket, mint például az erő alkalmazása, eszkalációja szintjeinek tartalmi körét. Például szolgálhat a „*minimum force*”¹³ vagy „szükséges erő” kifejezés, amely esetén egyértelműen meg kell határozni, hogy az meddig terjedhet, annak tartalmába beleérthető-e a halálos erő alkalmazása, vagy sem.

Itt van rögzítve, hogy az adott nemzet mit tekint ellenséges cselekedetnek és ellenséges szándéknak, kit tekint ellenségnek,¹⁴ hiszen ezek egy nemzetközi művelet során lényegesen eltérhetnek egymástól, viszont a műveletet végrehajtó parancsnokok és katonák szempontjából elengedhetetlenül fontosak. A szükséges fogalmak egy helyen történő összegzése segíti a tervező és a végrehajtó állomány munkáját azzal is, hogy számos más helyen (jogszabályban, szabályzatban) már meglévő fogalmat – legalább utalás szintjén – rendszerez.

A továbbiakban a ROE kérdéskörének vizsgálatát a küldetésorientált vezetés elveit megvalósító szervezet tükrében végzem, és olyan parancsnok kereteit és lehetőségeit vizsgálom, aki a küldetésorientált vezetés alapelvei¹⁵ szerint vezet.

¹⁰ MC 362/2, 2019: i. m.

¹¹ Mandsager 2009: i. m.

¹² Series: témakör szerint csoportosított szabályok.

¹³ Minimális erő az MC 362/2 szerint: olyan erő alkalmazása, amely szükség esetén magában foglalja a halálos erő alkalmazását is, de csak olyan mértékben, intenzitásban és ideig tart, amely a cél teljesítéséhez szükséges.

¹⁴ Kingsley 2021a.

¹⁵ Csíkos 2023, 86.

KERET

A ROE a megfelelő szintekhez igazított formában és tartalommal mindenki számára ismert kell, hogy legyen. Megalkotása a legfelsőbb szintről indul a szükséges politikai, stratégiai irány mutatókkal, amelyek bőven túlmutatnak a katonai műveleti érdeken. A művelet-tervezés alapja a legfelsőbb hatóság által jóváhagyott (stratégiai)terv vagy mandátum, amelynek már tartalmaznia kell a ROE-irányelveket, amelyekből a műveleti terv melléklétében megjelenő ROE kidolgozható. A stratégiai terv kidolgozásakor és felterjesztésekor egy ROEREQ-ben¹⁶ ölt testet az előzetes igény, ami a küldetés sikeres teljesítése érdekében szükségesnek ítélt szabályanyag, amit a tervezőcsoport a terv mellékleteként felterjeszt a politikai szintre jóváhagyásra.¹⁷

A ROE szabályanyaga olyan kereteket határoz meg a katonai vezető számára, amelyekből való eltérésnek komoly következményei lehetnek, onnan kezdve, hogy a szabályszegés fegyelmi felelősségre vonást von maga után, egészen odáig, hogy a meghatározott küldetést (sajátját és előjáróját is) veszélyezteti, ellehetetleníti. Mivel a ROE-nek nem tárgya a LOAC szabályainak magában foglalása, és megjelenési formájában sem jogszabály, így annak betartása, illetve az attól való eltérés is alapesetben külön elbírálás alá esik. A korlátozások jellemzően valamilyen magasabb stratégiai (hadműveleti), politikai érdekek alapján kerülnek megállapításra. Erre példaként szolgálhatnak a provokatívnak tekinthető cselekmények (felderítőrendszer aktív eszközeinek beüzemelése, csapatok elhelyezése) korlátozása egy felkészülési fázisban annak érdekében, hogy megelőzze az eszkalációt.

A korlátozások céljáról, a mögöttes szándékról nem kell feltétlenül tudnia minden szintű parancsnoknak, ugyanakkor azokhoz alkalmazkodva kell feladataikat tervezniük.¹⁸ A minta-szabálygyűjtemények számos területet érintenek, ahol szabályozás javasolt – kiegészítve a korábbi példálózó felsorolást: figyelmeztető jelek (lövés) alkalmazása, nem katonai tevékenységekbe történő beavatkozás, személyek és tulajdon átvizsgálása – meghagyva a lehetőségét üres szabályhelyeken a további keretek megalkotásának, amennyiben az küldetésspecifikusan szükséges.

Figyelemmel arra, hogy a katonai vezetőnek adott kereten belül kell egy feladatot végrehajtania, az nem jelent számára kötelezettséget is a keret végsőikig történő kimerítésére, tehát nem kötelező halálos erőt alkalmaznia, ha küldetése másként is teljesíthető, még akkor sem, ha az engedélyezve van. Ugyanakkor amennyiben a keret olyan szűkre szabott, hogy csak minimális mozgásteret biztosít számára, a végrehajtó döntési lehetőségét adott esetben szükségtelenül és túlzón korlátozhatja. Ennek érdekében kell a ROE megalkotása során figyelemmel lenni a küldetésre, az azon belül elérendő célokhoz vezető feladatok teljesítéséhez szükséges körülményekre. A politikai vezetés, a magasabb katonai parancsnokság által meghatározott küldetésnek, a céloknak és a feladatoknak összhangban kell lenniük azzal a kerettel, amelyben azoknak a teljesítését elvárják a katonáktól.

¹⁶ ROE Request – olyan egységes formátumú felterjesztés az előjáró irányába, amely tartalmazza a szükségesnek ítélt szabályozás pontos szövegét, annak javasolt kiegészítéseit, valamint a javasolt szabály szükségességének indoklását, a jóváhagyás elmaradásának következményét, kockázatát.

¹⁷ Lásd példaként stratégiai szinten a katonai válaszlehetőségek (COPD: MRO) kidolgozása és felterjesztése esetét, amelynek tartalma a különböző válaszlehetőségekhez tartozó ROE-igény: COPD (ver) 3.1 A-3-4.

¹⁸ Mandsager 2009: i. m. 30.

Egy katonai művelet bármely szintű tervezésének mindig az adott feladat és a helyzet elemzésével kell kezdődnie, aminek elengedhetetlen része annak vizsgálata, hogy van-e érvényben a feladatra vonatkozó, azt érintő ROE, illetve hogy milyen ROE szükséges a küldetés sikeres teljesítéséhez.¹⁹ Ha van, akkor az támogatja-e a küldetés teljesítését, ha pedig nem támogatja a küldetést, akkor annak módosítása vagy annak hiánya esetén szükséges annak megalkotása. A Törzsszolgálati szakutasítás²⁰ a műveleti terv kidolgozásának előfeltételeként határozza meg a műveletek elgondolását támogató jóváhagyott ROE-t.²¹

Egy katonai művelet során kiemelt fontosságú a ROE gondozása, folyamatos figyelemmel kísérése, annak elemzése, hogy az maximálisan támogatja-e a küldetés teljesíthetőségét. Változtatási igények, előre megalkotott, de még nem hatályos szabályok „aktiválása”, új szabályok megalkotása (legyen az felhatalmazás, korlátozás vagy tiltás), vagy érvényben lévő szabályok hatályon kívül helyezése, módosítása a művelet bármely fázisában, a műveleti, stratégiai szükségszerűség függvényében előfordulhatnak. A feladatot végrehajtó katonai alegység, egység lehetőségeitől függ, hogy ezt a nyomon követést egy fő kijelölt „tervezőtiszt” vagy egy törzsen belüli munkacsoport tudja végezni.

Napjaink nemzetközi műveleteire figyelemmel vizsgálni szükséges, hogy a ROE hogyan alakul egy nemzetközi művelet esetében. Ideális esetben a részt vevő felek egyező akaratral, ugyanazon szabályrendszerben vetik be fegyveres erőiket. Ez az ideális helyzet a legkevésbé valószínű, kiemelten akkor, amikor nem egy-két-három szereplős koalíciós műveletekről, hanem kiterjedt nemzetközi együttműködésről beszélünk. Példaként hozhatjuk a néhány éve lezárult afganisztáni konfliktust, ahol egyszerre akár 50 nemzet erői kerültek alkalmazásra, adott esetben egymással párhuzamosan futó műveletekben (ISAF²² és OEF²³). A küldő nemzetek minden esetben egy közös alapot figyelembe véve, de saját nemzeti (politikai és katonai) érdekeik alapján határozták meg az alkalmazott kötelekre vonatkozó szabályokat. A skála a teljesen „szabad” – *caveat free*²⁴ – megközelítéstől a nagyon erősen korlátozott alkalmazást megengedő, szigorú megkötésekig terjedt. A nemzeti korlátozások számos területet érintettek, amelyek az adott műveletet vezető felelős parancsnok lehetőségeit komolyan behatárolták egy feladat tervezése során.

Az afganisztáni szerepvállalásban érintett nemzetek egy tanulmány²⁵ szerint 21 kategóriában 215²⁶ különböző megkötést – *caveat* – alkalmaztak. A teljesség igénye nélkül néhány korlátozástípus, amelyet nemzetek alkalmaztak az afganisztáni műveleteik során: éjszakai műveleti alkalmazás tilalma, kábítószerellenes műveletekben történő részvétel tilalma, alkalmazási korlátozás egy adott területre, régióra, tartományra. Egy ilyen helyzetnek a kezeléséhez, a ROE folyamatos menedzseléséhez szükséges eszköz a ROE-mátrix, ami naprakészen mutatja a különböző erők műveleti alkalmazhatóságát.

¹⁹ COPD (ver) 3.1 B-3-3.

²⁰ Ált 4/457 2013.

²¹ Uo. 4.2.7.2.

²² International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő, NATO-művelet, Afganisztán, 2003–2015.

²³ Operation Enduring Freedom – az Amerikai Egyesült Államok katonai művelete Afganisztánban, 2001–2021.

²⁴ Fenntartás, nemzeti megkötés nélküli, vagyis az adott katonai kötelék korlátozásmentes alkalmazása.

²⁵ Kingsley 2014.

²⁶ Uo. 247.

A sanremói kézikönyv sematikus ábrája²⁷ jól szemlélteti, hogy nemzetközi környezetben milyen kihívással kell szembenéznie egy többnemzeti kötelék parancsnokának és törzsének, amikor műveletet kell terveznie. Ezt a témakört az afganisztáni katonai műveletek vonatkozásában nagy alapossággal feldolgozta doktori értekezésében Regeena Kingsley,²⁸ aki kutatásában további jó példákat hoz a nemzetközi műveletek bonyolult viszonyaira. Az afganisztáni szerepvállalás során arra is több példa található, hogy egy résztvevő nemzet többtípusú műveletben (OMLT, PRT, SOF)²⁹ vett részt egyszerre, és ugyanazon nemzet katonáira más és más ROE-szabályok voltak irányadóak ugyanazon időben függően attól, hogy melyik műveletben vettek részt.³⁰

LEHETŐSÉG

„A katonai kötelékek hatékony alkalmazásának kulcsa a megfelelő vezetés.”³¹

Ahhoz, hogy a katonai vezető a számára meghatározott küldetést, az elé kitűzött célokat teljesíteni tudja, kellő ismerettel és felkészültséggel kell rendelkeznie. Számba kell vennie minden lehetőséget, amelyek a rendelkezésre álló erőforrások, az előjáró által biztosított támogatás és a meghatározott keretek figyelembevételével a küldetésének teljesítését biztosítják. Attól függően, hogy a lehetőségeket milyen szintű parancsnok szemszögéből vizsgáljuk, a következőkben felsoroltak közül egy vagy több lehetőség is szóba jöhet a ROE keretein belüli feladat-végrehajtásra vagy a szabályok valamilyen módon történő igazítására.

Kreativitás

„A küldetésorientált vezetés (had)műveleti alkalmazás esetén a kialakuló (bizonytalan és folyamatosan változó) helyzetekhez alkalmazkodó, a felmerülő nehézségeket kreatívan kezelő parancsnoki magatartásban ölt testet.”³²

A parancsnok és törzse részére első lehetőség az ismert keretek közötti legoptimálisabb megoldást biztosító cselekvési változat kidolgozása. Ilyenkor kap szerepet a parancsnok és törzsének tapasztalata és kreativitása, hogy minden rendelkezésre álló erőforrást és lehetőséget kihasználva, és szükség esetén a teljes – előjáró által biztosított és egyértelmű – keretrendszer kimerítve megtalálja a küldetés teljesítésének módját. Ez a lehetőség az, amikor az adott keretek között olyan eljárások, módszerek, eszközök használata kerül alkalmazásra, amelyek nem feltétlenül a legoptimálisabbak, mert azok – bár a nemzetközi és a nemzeti jog szerint akár még engedélyezettek is lennének, de – a ROE által adott esetben korlátozottak/tiltottak, ezért azok alternatívái.

²⁷ Mandsager 2009: i. m. 70.

²⁸ Kingsley 2014: i. m.

²⁹ OMLT – Operational Mentoring and Liaison Teams (műveleti tanácsadó csoport); PRT – Provincial Reconstruction Team (tartományi újjáépítési csoport); SOF – Special Operations Force (különleges műveleti erő).

³⁰ Kingsley 2014: i. m. 355.

³¹ Fazekas 2023, 96.

³² Ceglédi 2021, 76.

Ez akkor fordulhat elő, ha a hatályos ROE megváltoztatására nincs lehetőség az egyértelmű magasabbparancsnoki, politikai vezetési szint szándéka, az idő szűkössége, a bürokratikus folyamatok bonyolultsága vagy egyéb olyan külső körülmény okán, amiért a változtatás nem, vagy legalábbis a rendelkezésre álló időn belül nem lehetséges. Ez nemzetközi művelet során jelentheti akár azt is, hogy más egységeket vetnek be, vezényelnek át egy adott feladat teljesítése érdekében, mert az adott felelősségi területen lévő nemzet erői nem alkalmazhatók arra a célra, amit el kell érni, vagy meghatározott feladatokhoz a nemzetközi erőket vezető parancsnoknak be kell szereznie a küldő nemzet külön engedélyét, ami jellemzően hosszú és bürokratikus folyamat.³³ Ez a megoldási lehetőség minden parancsnoki szint részére rendelkezésre áll, de jellemzően az alacsonyabb (alegység)parancsnokok azok, akik nem rendelkeznek más lehetőséggel – a megváltoztatás kezdeményezésének lehetőségét kivéve. Elengedhetetlen a proaktív gondolkodás, valamint az, hogy a parancsnok és törzse keresse azokat a megoldásokat, amelyek a mindenkor rendelkezésre álló keretek között a legoptimálisabb (leghatékonyabb és leggyorsabb) megoldást jelentik.

Keretek pontosítása

Előfordul, hogy a parancsnok a ROE által biztosított kereteken belül maradva további lehetőséget kap arra, hogy saját maga pontosítsa, igazítsa az adott területen az eljárásrendet, anélkül, hogy magát a szabályt megváltoztatná vagy korlátozná. Ez a lehetőség jellemzően a szabályhoz tett „kiegészítés” formájában jelenik meg, valamely beosztott parancsnoki szinthez delegált feladatszabásként mint a „további iránymutatás kidolgozása”. Ez annyiban tér el tartalmában a később részletezett szigorítás esetétől, hogy itt nem szükségképpen szigorító, korlátozó rendelkezések jelennek meg, hanem tere van a korábban kifejtett kreativitásnak is, és akár további delegálásra is lehetőség nyílik. A különböző iránymutatások adott esetben nem is rendelkeznek kötelező erővel, vagy csak olyan általános elveket határoznak meg, amelyek a műveleti eljárások elvi szintű egységesítését célozzák, de nem hatnak kötelező korlátozó (szigorító) erővel, így az azok megszegéséhez kapcsolódó következmények sem ugyanolyan elbírálás alá esnek. Ez a lehetőség jellemzően a középszintű (például komponensparancsnok) vezetők részére áll rendelkezésre.

Szabályozás megváltoztatása

Keretek, korlátok meghatározása elengedhetetlenül szükséges, hogy a küldetés teljesítése érdekében tervezett művelet a kívánt módon legyen végrehajtva, ugyanakkor egy – rosszul megalkotott – szükségtelenül korlátozó ROE nemcsak csökkenti a katonai erők hatékony alkalmazásának lehetőségét, hanem akár meg is gátolhatja a küldetés teljesítését.³⁴

Két perspektívából is érdemes megvizsgálni ezt a kérdést. A végrehajtó szintjén kérdésként merülhet fel, hogy a kialakult, jellemzően harcászati, hadműveleti szintű helyzetben a helyszíni – műveletet vezető – parancsnoknak van-e joga eltérni a kiadott ROE-től, azt megváltoztathatja-e, vagy megszegheti-e a szabályokat, ha az nélkülözhetetlenül szükséges a küldetés sikeres teljesítéséhez. Másik perspektívából nézve a kérdés tekinthető úgy

³³ Kingsley 2019. Például szolgálhat a 2004-es koszovói tüntetések esete, amikor a KFOR-parancsnok keze sok esetben meg volt kötve, és nem vagy csak késve tudta alkalmazni a rendelkezésére álló csapatokat a nemzeti megkötések, nemzeti engedélykérési kötelezettségek miatt.

³⁴ Varga 2008: i. m. 47.

is, hogy a stratégiai, hadművelleti szinten kialakított keret és szabályrendszer nem készülhet fel minden olyan szituációra, amely a harc folyamán lokálisan előfordulhat, kiemelten a 21. század komplex világában.

Az egyértelműen rögzíthető, hogy a beosztott parancsnoki állomány nem kaphat olyan korlátok nélküli szabadságot, hogy azzal bármikor, amikor az eseti helyzetértékelés úgy kívánja, eltérhessen az előjáró által megszabott keretektől. A történelemből azonban ismerhetünk olyan példákat is, amikor a meghatározott mandátum – vagy a hozzá kapcsolódó ROE – nem támogatta a küldetés teljesítését, és attól a parancsnok eltérve, a küldetés teljesítését szem előtt tartva vezette alegységét, és sikeresen teljesítette a küldetést.³⁵ Az említett példa a korai békefenntartó (ENSZ-) missziók, a nem kellően előkészített és túlságosan korlátozó mandátumok időszakából származik, amikor az ilyen esetek jellemzőek voltak.

Amennyiben egy hatályos ROE-szabály akadályozza a küldetés teljesítését, bármilyen szintű parancsnoknak jogában áll annak módosítását kezdeményezni a megfelelő szolgálati úton az annak megváltoztatására jogosulttól. Ez egy ROE-kérelemmel megvalósítható, amelynek a változtatási igény indokolását is tartalmaznia kell, hogy megalapozott döntés születhessen. A hatáskörrel rendelkező döntése függvényében a ROE-t vagy nem változtatják meg (jellemzően valamilyen magasabb – stratégiai, politikai – érdek figyelembevételémiatt), vagy megváltoztatják (a kérelemben foglaltak szerint, de akár eltérő módon is). A szabályok megváltoztatására akkor van reális lehetőség, ha a tervezési folyamat vagy a művelet végrehajtása során a rendelkezésre álló információkból (adatokból, elemzésekből)³⁶ előre látható, hogy a változtatás szükséges, és még van idő annak adminisztratív véghezvitelére. Ez jellemzően magasabb (hadművelleti, stratégiai) szintek esetében reális alternatíva.

A változtatási igény irányulhat adott esetben egy már meglévő, de nem hatályos (*dormant*, vagyis „alvó” ROE³⁷) korábbi aktiválására, indikátorának megváltoztatására valamely korlátozó, tiltó szabály tartalmának megváltoztatására, vagy teljes hatályon kívül helyezésére, illetve új, eddig még nem létező felhatalmazás/tilalom megalkotására. A kezdeményezés során figyelemmel kell lenni arra, hogy a művelet további fázisaira hogyan hat az esetleges változtatás, az támogatja-e a küldetés teljesítését.

Arra, hogy a változtatási jogosultság hol települ, különböző mintákat láthatunk a nemzetek eltérő szabályozásától függően. A katonai erők alkalmazásának indító pontja a politikai szándék és felhatalmazás, melynek tartalmaznia kell már azokat a kereteket – mandátumot –, amelyek meghatározzák a ROE-t, tehát a végső döntés a politikai felső vezető szintjén települ. A döntési jogosultságot különböző elvek alapján a nemzetek eltérő szintekre telepítik, telepíthetik tovább.

A megváltoztatásra irányuló jogosultság egy speciális (és ritka) esetként említhető, amikor a politikai vezetés olyan autonómiával ruházza fel a kijelölt katonai parancsnokot, hogy az adott esetben nemcsak szigoríthat, de akár könnyíthet is a hatályos ROE előírásain, korlátozásokat változtathat meg, vagy akár tiltásokat szüntethet meg, tehát teljes változtatási jogkört kap. Ehhez példaként említhető a kanadai kontingens esete 2006–2007-ben Afganisztánban, amikor a nemzeti katonai parancsnok olyan felhatalmazást kapott, hogy maga dönthetett a műveleti érdekből felmerülő ROE-kérdések 99%-áról (a maradék egy százalék pedig elő

³⁵ Ingesson 2017.

³⁶ COPD (ver) 3.1 chapter 5 (Operations assesment).

³⁷ Olyan jóváhagyott ROE, amelyet az abban meghatározott indikátor bekövetkeztéig nem lehet alkalmazásba venni, az csak meghatározott esetben „élesedik”.

sem fordult). Nem kellett előjárói döntésért folyamodnia olyan kérdésekben, mint például kijelölt művelési terület átlépése és harcérintkezésbe bocsátkozás.³⁸

Másik megközelítés egy megosztott rendszer, amelyet például az amerikai haderő is alkalmazni szokott. Alsóbb szintű parancsnokok jellemzően csak szigoríthatnak, és ahhoz is engedélyre van szükségük, míg a közép- és felső szintű parancsnokok – mindaddig, amíg konzisztensek maradnak a legfelsőbb szinten jóváhagyott ROE-val – szigoríthatnak, de akár lazíthatnak is a szabályokon felsőbb engedély nélkül, mindössze notifikációs kötelezettség mellett.³⁹

Általánosan jellemző az az eljárás, hogy bizonyos politikai megfontolásból fontosnak ítélt témák változtatási jogosultsága megmarad a legfelsőbb szinten, míg a többi kérdést tagolva delegálják. A delegálás intézménye szempontjából kiemelhető, hogy a küldetésorientált vezetés elvei mentén történő vezetés során jellemzőbb a delegálás gyakorlata, hiszen a vezetési módszer egyik alapköve a kölcsönös bizalom.⁴⁰

Kérdésként merülhet fel, hogy egy katonai parancsnok kaphat-e túlságosan nagy szabadságot a ROE megalkotására vagy az előjáró által biztosított keretek közötti küldetés teljesítésére. Erre nem lehet egyértelműen válaszolni, mert számos aspektust kell minden külön esetben elemezni, ami egy általános érvényű válasz megadását nem teszi lehetővé. Függ a művelet természetétől (békefenntartó, országvédelmi), a politikai környezettől (nemzeti vezetésű művelet, szemben egy többnemzeti koalíciós művelettel), az alkalmazott vezetési módszerektől (szigorú parancsorientált vezetés vagy szabadságot biztosító, bizalmon alapuló küldetésorientált). Ahogy a felkészítés, felkészülés fejezetben látható lesz, vannak olyan aspektusok, amelyek alapot adhatnak a minél nagyobb szabadság biztosítására, és akár a parancsnokok ROE megalkotására történő felhatalmazására.

Szigorítás

Az általános elvnek megfelelően egy katonai vezető jellemzően a magasabbparancsnoki szabályokon, iránymutatásokon csak szigoríthat, azokat nem lazíthatja, attól eltérő, szélesebb kereteket nem állapíthat meg. Ez kifejezetten igaz a vizsgált témakörre is.

Amennyiben egy parancsnok úgy ítéli meg, hogy az adott harcászati, hadművelési helyzet figyelembevételével, a célok és azon keresztül a küldetés teljesítése érdekében szükséges, a hatályos szabályokon szigoríthat. Ez kapcsolódik ahhoz a korábban említett elvhez, hogy nem kötelező kimeríteni a rendelkezésre álló kereteket, amennyiben a célok és a küldetés teljesítése azon belül is elérhető. Fontos rámutatni ugyanakkor, hogy a küldetésorientált vezetés elveivel összhangban szükséges a beosztott parancsnokok részére a lehető legszélesebb mozgásteret biztosítani, és tartózkodni javasolt a művelési szabadságuk szükségtelen korlátozásától. Ennek elengedhetetlen előfeltétele, hogy a magasabbparancsnoki szint magas fokú bizalommal viseltessen a beosztottak iránt, és a beosztott állomány pedig jól felkészült legyen, tisztában legyen a küldetéssel, és feladat-végrehajtása során a körülményeket, saját cselekményét annak viszonylatában értékelje, hogy azok támogassák a számára meghatározott célok és az előjáró küldetésének teljesítését. Az értékelés során

³⁸ Kingsley 2021a.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Csíkos 2023: i. m. 86.

számos szempontot figyelembe kell venni, ugyanis a szigorítás – bár támogathatja egy magasabb érdek megvalósulását, de – veszélyforrásként is szolgálhat.⁴¹

Felkészülés, felkészítés

Ebben a pontban nem a konkrét művelet megtervezésére, vezetésére történő felkészülés kell érteni, hanem az általános értelemben vett szakmai felkészültség esetét. Ugyan nem a közvetlen művelet tervezése, végrehajtása során van relevanciája magának a felkészítésnek, hiszen az ideális esetben megelőzi a műveleti alkalmazást, de elengedhetetlen, hogy a lehetőségek között a katonák célirányos felkészítését is megemlítsük. Ha korábban a parancsnok vagy törzs az adott területen nem rendelkezett megfelelő tapasztalattal – hiányzik a ROE témakörében jártas hadműveleti vagy jogi tisztje –, akkor javasolt, mint minden más területen is, a végrehajtás folyamatába beépítve biztosítani a felkészülést, a tanulás lehetőségét. A küldetésorientált vezetés egyik legfőbb feltétele az egységes elvek és szabályzók alapján kiválóan felkészült parancsnoki állomány,⁴² amelynek a támogatására elengedhetetlen a hasonló elvek alapján felkészült törzs.

Amennyiben a parancsnokok kiválasztása és felkészítése magas színvonalú, és a szervezeti kultúrát áthatja a küldetésorientált szemlélet, akkor elvárható mind a beosztott, mind a magasabbparancsnoki szinttől, hogy a rendelkezésére álló keretek (más perspektívából megvilágítva: a szabadsága) felelős használatával a küldetést a feladatai teljesítésével ne veszélyeztesse. Ezen aspektusok (kiválasztás, felkészítés, küldetésorientált vezetés) figyelembevétele alapot adhat arra, hogy a megfelelő bizalom meglegyen a parancsnok irányában, és a körülményekhez képest a lehető legnagyobb szabadságot kapja meg.

Mind a műveletet végrehajtó, mind az azt tervező katonáknak tisztában kell lenniük a mindenkor érvényes szabályokkal a maguk szintjén, és a parancsnoki állománnyal együtt tudniuk kell ahhoz megfelelően igazodni a tervezés, a döntés meghozatala és a végrehajtás során. „A haderők szempontjából az egyik elsődleges terület pedig a vezetéssel kapcsolatos ismeretek, eljárások fejlesztése és beépítése az eljárásokba.”⁴³ Ennek részeként a parancsnokok és a törzsek felkészítése során hangsúlyosan meg kell jelenjen a ROE, hogy a folyó művelet „menedzselése” közben a lehető legrugalmasabban tudjanak alkalmazkodni a mindenkori hadműveleti helyzethez.

A jövőképet árnyalja és bonyolítja, hogy az ember mellett a harctéren a hadviselés során megjelennek a különböző feltörekvő és felforgató technológiák, köztük a mesterséges intelligencia. „Megjelenhetnek automatizált, akár mesterséges intelligencia által működtetett fegyver- vagy szenzorrendszerek”,⁴⁴ amelyek integrálása, az adott szabály- és keretrendszerben történő etikus működtetése gondos tervezést és vezetést igényel, amihez elengedhetetlen az alapos felkészülés, a szigorú szabályozás.

⁴¹ Példaként szolgálhat a halálos erő alkalmazásának oly módon történő szűkítése, amely vitathatatlanul ellenséges cselekedethez (undeniably hostile act) köti a halálos erő alkalmazását (2010-ben, az Obama-adminisztráció idején Afganisztánban), amely egy nehezen megfogható fogalom, és ezzel alkalmas a katonák elbizonytalanítására a fegyveralkalmazás vonatkozásában, és ezzel az erők védelme (force protection) szintjét csökkenti, veszélyeztetve a katonák biztonságát, még akkor is, ha kevésbé agresszív fellépéssel pozitívabb képet mutat a katonai szerepvállalásról. Kingsley 2021b.

⁴² Lippai 2009, 35.

⁴³ Csíkos 2023: i. m. 91.

⁴⁴ Fazekas 2023: i. m. 104.

A felforgató technológiák olyan lehetőségeket képesek biztosítani, amelyek újszerű és kreatív alkalmazás esetén képesek felülírni a jelenlegi katonai koncepciókat,⁴⁵ egyre nagyobb stratégiai jelentőségre tesznek szert, és megváltoztatják a katonai konfliktusok jellegét.⁴⁶ Ezeket a megállapításokat támasztja alá a Nemzeti Katonai Stratégia⁴⁷ alábbi megállapítása is: „A diszruptív technológiák a meglévő hagyományos eljárásrendeket, alkalmazási elveket felülírják, a folyamatokat megszakítják és azokat – akár kockázatot vállalva – egy radikálisan újszerű megoldással, eszközzel megváltoztatják, forradalmian új irányba terelik.”⁴⁸ „Ezek a változások nyomás alá helyezik a háború eddigi hagyományos dimenzióira kialakított nemzetközi biztonsági rendszert, szervezeteket és rendszabályokat is, ezért szükséges az új biztonsági fenyegetések tükrében ezek modernizálása.”⁴⁹ Ez a változás egyre gyorsabb ütemű, ezért törekedni kell arra, hogy a nemzetközi és a nemzeti szabályozási környezet minél előbb igazodjon a dinamikusan változó környezethez, valamint a katonai vezető rendelkezzen a számára szükséges cselekvési szabadságot biztosító kerettel.

ÖSSZEFOGLALÓ

A katonai műveletek végrehajtása csak szabályozott keretek között engedhető meg, amelyeket a nemzetközi hadijog irányadó szabályainak rendszerén belül a nemzetek politikai és katonai felső vezetése kellő körültekintéssel alakít ki. A hadijogon túli szabályok, megjelenési formájuktól függetlenül, a harc megvívását – az erők alkalmazását – formálják, keretek közé szorítják. Minden nemzet saját fegyveres erői számára a saját politikai és stratégiai érdekei érvényesítésére szabályokat határoz meg mind a honi (honvédelmi), mind az egyéb (békefenntartó, expedíciós) műveletek vonatkozásában. Ezeket a kereteket kell a parancsnoknak és törzsének megfelelően ismernie, és azokon belül működve a küldetését teljesítenie. A bemutatott két mintadokumentum nagy segítséget nyújt a nemzeti szabályanyag kidolgozáshoz akár tisztán honi, akár valamilyen szövetségi keretben történő műveletek esetére.

Elengedhetetlen a folyamatos és alapos felkészülés, a naprakész helyzetismeret, ami a ROE esetében sincs másként. A katonai vezetőnek folyamatosan vizsgálnia kell, hogy a részére meghatározott keret és a számára kitűzött küldetés teljesítése összeegyeztethető-e, és annak disszonanciája esetén keresnie kell a megoldást, mégpedig a küldetés teljesítésének szem előtt tartásával. A megoldáshoz számos út vezethet, amelyek a különböző harcászati, hadművelleti helyzetben eltérőek lehetnek. Jelen tanulmányban ezeket a lehetőségeket vizsgáltam a különböző parancsnoki szintek szemszögéből. Megállapítható, hogy mindennek az alapja a minél alaposabb felkészülés és a megfelelő helyzetismeret. A katonai vezetőnek mindenkor tisztában kell lennie a lehetőségeivel és a korlátaival, valamint azoknak a küldetése teljesítésére gyakorolt hatásával, hogy a lehető leghatékonyabban vezesse erőit.

⁴⁵ Tarjáni 2024, 10.

⁴⁶ Porkoláb–Győri 2024, 23.

⁴⁷ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

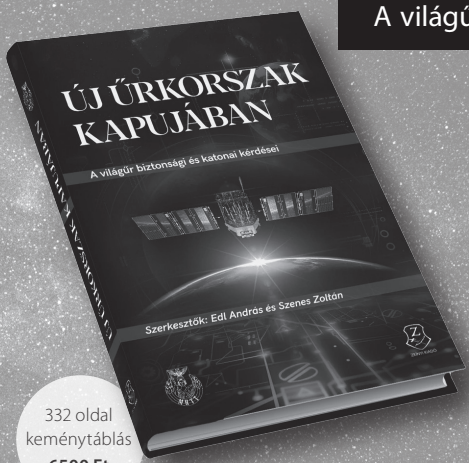
⁴⁸ Uo. 1.

⁴⁹ Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.
- 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.
- AAP-06 Edition 2021 – NATO Glossary Of Terms And Definitions (English and French). North Atlantic Treaty Organization – Nato Standardization Office (NSO), 2021.
- *Ált 4/457* – A Magyar Honvédség Törzsszolgálati szakutastítása. Honvéd Vezérkar Hadművelési Csoportfőnökség kiadványa, 2013.
- Ceglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetési szemlélet kialakulását befolyásoló tényezők*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/1., 75–88. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.6> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- COPD – Comprehensive Operations Planning Directive Version 3.1. Supreme Headquarters Allied Power Europe, 2023.
- Csíkos Imre: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei napjaink komplex fegyveres konfliktusaiban*. Hadtudományi Szemle, 16. évf. 2023/3., 81–93. <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.3.7> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- Fazekas Ferenc: *A küldetésorientált vezetés és a mesterséges intelligencia*. Hadtudományi Szemle, 16. évf. 2023/3., 95–109. <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.3.8> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- Ingesson, Tony: *Trigger-Happy, Autonomous, and Disobedient: Nordbat 2 and Mission Command in Bosnia*. The Strategy Bridge, 2017. 09. 20. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/9/20/trigger-happy-autonomous-and-disobedient-nordbat-2-and-mission-command-in-bosnia> (Letöltés időpontja: 2025. 02. 03.)
- Kingsley, Regeena: *#23 Caveat Chaos in Kosovo: Divided Allies & Fettered Forces in NATO's KFOR Operation during the 2004 "Kosovo Riots"*. Military Caveats, 2019. 01. 17. <https://militarycaveats.com/23-caveat-chaos-in-kosovo-divided-allies-fettered-forces-in-natos-kfor-operation-during-the-2004-kosovo-riots/> (Letöltés időpontja: 2025. 02. 21.)
- Kingsley, Regeena: *#34 Crucial Questions on Rules Of Engagement (ROE): (Q1/3) Are ROE Legally-Binding "Military Orders" or Merely Guidelines?* Military Caveats, 2021b. 03. 01. <https://militarycaveats.com/34-crucial-questions-on-rules-of-engagement-roe-q1-3-are-roe-legally-binding-military-orders-or-merely-guidelines/> (Letöltés időpontja: 2025. 02. 24.)
- Kingsley, Regeena: *#35 Crucial Questions on Rules Of Engagement (ROE): (Q2/3) Do Commanders Have Discretionary Authority to Change ROE?* Military Caveats, 2021a. 03. 03. <https://militarycaveats.com/35-crucial-questions-on-rules-of-engagement-roe-q2-3-do-commanders-have-discretionary-authority-to-change-roe/> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- Kingsley, Regeena: *An Exemination of „National Caveats” Within the NATO-led International Security Assistance Forces (ISAF) Campaign in Afghanistan & their Impact on ISAF Operationsal Effectiveness 2002–2012*. Volume I: Thesis, Massey University, Manawatū, 2014. <https://mro.massey.ac.nz/server/api/core/bitstreams/445c8821-e77d-4475-8528-56b98dd2c118/content> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. Seregszemle, VII. évf. 2009/2., 30–44. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c5247deda680916938.pdf> (Letöltés időpontja: 2025. 02. 06.)
- Mandsager, Dennis (szerk.): *Sanremo Handbook on Rules of Engagement*. International Institute of Humanitarian Law, Sanremo, 2009.
- MC 362/2: NATO Rules of engagement, 2019. Porkoláb Imre – Győri Zita: *A sebességgel vívott csata: forradalmi technológiák gyorsított alkalmazásba vétele a NATO-ban*. Honvédségi Szemle, 152 évf. 2024/4., 21–31. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.4.2> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)

- Tarjáni Attila Imre ezredes: *Stratégiadilemmák és felforgató technológiák az orosz–ukrán háború alapján*. Honvédségi Szemle, 152 évf. 2024/4., 3–20. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.4.1> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)
- Varga Attila: *A NATO művelet-végrehajtási szabályainak esszenciája*. Hadtudomány, XVIII. évf. 2008/3–4., 45–58. <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/6440/5079> (Letöltés időpontja: 2025. 01. 24.)

ÚJ ŰRKORSZAK KAPUJÁBAN
A világűr biztonsági és katonai kérdései
Szerkesztők: Edl András és Szenes Zoltán

ÚJ ŰRKORSZAK KAPUJÁBAN

A világűr biztonsági és katonai kérdései

A könyv kétéves kutatás eredményeit foglalja össze: tárgyalja a világűr általános biztonságpolitikai kérdéseit, országtanulmányokban értékeli a három nagy űrhatalom (Egyesült Államok, Oroszország, Kína) tevékenységét és a különböző térségek országainak űrpolitikáját, továbbá válogat az űrkutatás műszaki-technológiai kérdéseiből.

Szerzők: Várdai Mihail Istanovics, Horváth Attila, Kövesi Csaba, Edl András, Gazdag Erika, Haiszky Edina Julianna, Szivák Júlia, Molnár Dóra, Rémai Dániel, Kim Mo Rang, Óvári Gyula, Nagy Gábor, Szenes Zoltán

A könyv olvasását a QR-kóddal elérhető zenei melléklet teszi élvezetesebbé.

332 oldal
keménytáblás
6500 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér utca 14.) **25% kedvezménnyel** vásárolható meg.